

Tradicijska glazba u kontekstu interkulturalnih kompetencija učitelja

Dijana Drandić
Pučko otvoreno učilište Pula

Sažetak

Tradicijska kultura, a posebno tradicijska glazba, u multikulturalnom društvu pokreće nove smjerove u formiranju stavova i odnosa prema drugačijim kulturama. Tradicijska glazba sudjeluje u konstrukciji identiteta, po svojoj prirodi pokreće komunikaciju i interakciju, neformalnim jezikom angažira sve sudionike odgojno-obrazovnog procesa prema shvaćanju, prihvaćanju, razumijevanju, poštovanju, vrednovanju, bez predrasuda prema bilo kojoj različitosti među kulturama. S ciljem istraživanja korištenja, vrednovanja i znanja o tradicijskoj glazbi, posebno tradicijskoj glazbi Istre u nastavnom procesu, provedeno je istraživanje na uzorku od 123 učitelja razredne nastave i učitelja glazbene kulture iz 12 osnovnih škola grada Pule.

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da velika većina anketiranih ima izrazito pozitivan stav prema korištenju tradicijske glazbe u nastavi. Faktorskom analizom reducirali smo 21 tvrdnju iz ljestvice stavova i dobili smo četiri latentne dimenzije / faktora: prvi faktor – “razvijanje sposobnosti” označava poticanje i razvijanje učeničkoga glazbenog stvaralaštva – zauzima 32,98% ukupne varijance; drugi faktor – “poticaj znanju” odnosi se na utjecaj tradicijske glazbe na poticanje glazbenog obrazovanja i stvaralaštva – zauzima 13,95% ukupne varijance; treći faktor – “kompetencije” ističe važnost stjecanja kompetencija kroz tradicijsku glazbu – zauzima 8,13% ukupne varijance i četvrti faktor – “nedostatak znanja” opisuje koliko učiteljima nedostaje znanja iz tradicijske glazbe – zauzima 5,86% ukupne varijance. Stavovi o tradicijskoj glazbi Istre učitelja razredne nastave i učitelja glazbene kulture ne pokazuju statistički značajne razlike, te se može zaključiti da je tradicijska glazba Istre bitan element u kreiranju kurikuluma u kontekstu interkulturalnih kompetencija.

Ključne riječi: identitet, interkulturalne kompetencije, kultura, multikulturalizam, obrazovanje, tradicijska glazba Istre, učitelj.

Uvod

Pojavom multikulturalizma u pedagoškoj teoriji i odgojno-obrazovnoj praksi, 70-ih godina dvadesetog stoljeća, kao koncepcije i socijalno-kulturnog projekta pluralističke integracije društva, čvrsto se oslanjajući na priznavanje drugih i drugačijih, potičući jednakost svih, a ne razdvajanje među kulturama (Birkel, 2000), kulturni pluralizam i raznolikost postaju važni elementi u obrazovanju. Glavni cilj ovako transformiranog obrazovanja je pozitivna interakci-

ja i integracija među kulturama, te prihvaćanje, poznavanje, vrednovanje, poštovanje i razumijevanje različitih kultura bez predrasuda prema etničkoj, jezičnoj, rasnoj, spolnoj, vjerskoj ili bilo kojoj drugoj različitosti (Banks i Banks, 1989; Banks, 1995; Grant i Sleeter, 1998, 1999). Potreba za multikulturalnim obrazovanjem u pluralnim društvima time označava početak jednog procesa koji će prožimati kurikulum i nastavne strategije buduće škole kroz učenje i poučavanje za *uspješnost i pravednost* (Grant i Sleeter, 2007), kako učenika tako i učitelja (Nieto, 1996), bez

obzira na različite prakse i *zbrku* smjerova i načina rada (Gorski, 2009), otvorit će novi pristup obrazovanju temeljenu na kulturnoj raznolikosti (Sleeter, 1996). Pri tome treba naglasiti da ne samo što društva postaju multikulturalna već napuštaju i asimilacijske teorije o dominantnim kulturama, stvarajući uvjete da pojedinci u zajednici slobodno oblikuju svoje identitete pod utjecajem više različitih kultura, pri čemu bilo koja kultura nije superiorna ili inferiorna nekoj drugoj. Ne dovodeći u pitanje bogatstvo različitosti, multikulturalizam u obrazovanju predstavlja novi tip *obrazovanja u slobodi*: u slobodi od etnocentričkih predrasuda, slobodi u otkrivanju i učenju od drugih kultura, omogućujući i učenicima i učiteljima da prihvate, uživaju i nose se s različitostima (Parekh, 2000).

Naime, zahtjev da vještine, stavovi i uvjerenja članova zajednice budu ugrađeni u razrednu praksu, kurikulumnu strukturu i školska pravila predstavlja važan cilj koji vodi prema novoj školi, proširujući okvir za građanska prava i dužnosti članova društva (u literaturi nazvana *civics*), oslanjajući se na multikulturalnost škole kao zajednice, gdje: *hrabrost* (Courage); *inkluzija* (Inclusion); *vrijednost* (Value); *integritet* (Integrity); *suradnja* (Cooperation) i *sigurnost* (Safety) postaju važan koncept obrazovanja u kontekstu različitih kultura (Sapon-Shevin, 1999). Takvi stavovi dovode do pojma interkulturalno obrazovanje, gdje razumijevanje vlastite kulture i osjećaj identiteta označava otvoreni stav pojedinca prema poštovanju raznolikosti drugih kulturnih izražaja, te pozitivan odnos koji pokreće kreativnost i spremnost sudjelovanja u životu drugih kultura, okvir za bolje razumijevanje etničkog porijekla i kulturnih razlika (Volk, 1998).

Interkulturalno obrazovanje i kulture

Interkulturalno obrazovanje u kontekstu multikulturalizma je proces koji zahtijeva angažman svih sudionika u odgojno-obrazovnoj praksi, promičući jednakost i ljudska prava za sve, bez diskriminacija i predrasuda. Unatoč činjenici da se ljudi razlikuju po svojoj sposobnosti da prepoznaju i prihvaćaju kulturne razlike, od faze etnocentrizma i negiranja postojanja razlika, do faze etnorelativizma i uočavanja i prihvaćanja kulturnih razlika (Benett, 1993), inter-

kulturalno obrazovanje stvara uvjete za pluralizam u društvu, kroz razumijevanje, poštovanje i valoriziranje sličnosti i razlika, međusobno prožimanje i poticanje kontakata među kulturama. Svijest o tome da se u takvoj interkulturalnoj komunikaciji svi sudionici (učenici i učitelji) mogu susresti s različitim zaprekama upućuje na važnost stjecanja znanja o različitim kulturama, vještina prepoznavanja i prihvaćanja različitih, te stavova o svojoj i drugim kulturama kroz vlastite svakodnevne obrasce percepcije, mišljenja, osjećaja i ponašanja s ciljem razvijanja interkulturalnih kompetencija.

Učitelji, kao *transmisionari* interkulturalnog obrazovanja, razvijaju svoje interkulturalne kompetencije kao preduvjete za adekvatnu, uspješnu i obostrano zadovoljavajuću komunikaciju u razredu, koristeći svoju interkulturalnu osjetljivost, svijest i snalazljivost za interakciju između *više identiteta* (Chen i Starosta, 1996), kombinirajući različite pristupe i sadržaje. *Zvukovi tišine* u nekomunikaciji među kulturama (Bradley, 2006) i dijeljenje na "mi i oni" (Bedard, 2000) kroz pojam *glazba različitih kultura*, spone koja oblikuju koncept identiteta uz različitost, pokreće pozitivan prijenos komunikacija među kulturama.

Iako je stav idealistički, glazba nadilazi zapreke izgovorene ili pisane riječi (Koza, 2006), glazba je proizvod svake kulture, posebno je tradicijska glazba važna za očuvanje kulturne baštine i razvoj kulturnog identiteta, a u konačnici rađa nove oblike kulture u kombinaciji s tradicijom, što predstavlja i tranziciju iz monokulture u multikulturalizam. Stoga je tradicijska glazba u multikulturalnim zajednicama važan oblik interkulturalnog obrazovanja, gdje sigurno dolaze do izražaja stečene interkulturalne kompetencije učitelja. Koliko je tradicijska glazba kroz međusobno uvažavanje i razumijevanje različitih kultura neformalnim jezikom postala medij komunikacije, toliko je integracija aspekata različitih kultura sredstvo za razvijanje kulturnog identiteta svakog pojedinca.

Danas učitelji kroz multikulturalnost glazbe pokušavaju učenike širokom spektru glazbene tradicije s naglaskom na etnokulturološka obilježja, razumijevanje i prihvaćanje različitih oblika glazbenog stvaralaštva i važnost poznavanja vrijednosti različitih tradicija kao kulturnih vrijednosti pripadnika

različitih kultura (Anderson i Campbell, 1996; Campbell, 1996). Poučavajući tradicijsku glazbu, učitelji mogu promijeniti pogled učenika od etnocentrizma i pristranosti prema nepristranom, te potaknuti i razviti kulturnu svijest, kulturnu osjetljivost i kulturno vrednovanje drugačije glazbe (Edwards, 1998), a posebno integrirati elemente različitih kultura u nastavu glazbe.

Učenici su svjesni kulturnih razlika i često postaju zrcalo stavova odraslih, pa su znanja o društvenom i kulturnom kontekstu koja im prenose učitelji važna za razumijevanje i poštovanje glazbe kao kulturnog stvaralaštva (Lundquist, 2002). Uz doživljaj tradicijske glazbe kao integralne i jasne vrijednosti, obogaćujući svoj duhovni svijet razvijajući kreativnost.

Mikrokozmos tradicijske glazbe

Multikulturalna Istra ima dugu povijest kulturne raznolikosti, kao zajednice više različitih kultura, baštini etničku i folklornu tradiciju prikladnu za interkulturalnu komunikaciju kroz tradicijsku glazbu. Tradicijska glazba u Istri važan je element identiteta svih kultura koji žive zajedno stjecajem različitih povijesnih okolnosti. Folklorna tradicija svjedoči i velikom broju folklornih skupina unutar škola kao mjestu okupljanja i upoznavanja s različitim kulturnim tradicijama. Veliku ulogu u očuvanju tradicije imaju i brojna društva i smotre folklora koja simbole kultura i nacionalnog identiteta prikazuju kao *živu tradiciju*. Smotre folklora na području Istre su jedini primjer na kojima sudionici nisu samo organizirane amaterske folklorne skupine već su to male obiteljske ili prijateljske pjevačke i/ili sviračke skupine i tako uistinu predstavljaju sebe i svoju vlastitu tradiciju (Ceribašić, 2003, 295).

Tradicijska glazba Istre usko je vezana uz društveni i kulturni kontekst, te predstavlja osnovu za istraživanje odnosa prema vrednovanju, korištenju i učenju tradicijske glazbe kao sastavnog dijela nastavne strategije multikulturalnog društva i poticanje razvoja interkulturalnih kompetencija svih sudionika odgojno obrazovnog procesa. Tradicijska glazba Istre pokazuje koliko su učitelji osposobljeni iskoristiti poznavanje i vrednovanje različitih elemenata tradicije kao kulture različitih, koristeći glazbu i kulturu za formiranje *prostora između*, odnosno in-

terkulturalnu osjetljivosti prema drugim i drugačijim kulturama.

Interkulturalno obrazovanje podrazumijeva korištenje niza sadržaja, uključujući i različite glazbene forme, potičući pozitivne kognitivne i emocionalne reakcije kroz raznolikost tradicijske glazbe različitih kultura (Campbell, 2004; Dunbar-Hall, 2002). Kurikulumski ciljevi tradicijske glazbe uključuju razvoj samopoštovanja i vlastitog identiteta, te otvorenost prema drugima i drugačijima. Integracija interkulturalnog sadržaja tradicijske glazbe u odgojno-obrazovni proces obilježava se kroz pet interkulturalnih točaka:

1. stavovi o tradicijskoj glazbi: kroz znatiželju i otvorenost;
2. znanje i poznavanje tradicijske glazbe: kroz socijalnu i individualnu interakciju;
3. vještine tumačenja i odnosa spram korištenja tradicijske glazbe: kroz sposobnost interpretacije vlastite i tradicija drugih kultura;
4. sposobnosti otkrivanja tradicijske glazbe: kroz komunikaciju i interakciju;
5. razumijevanje tradicijske glazbe: kroz kulturnu svijest o različitim.

Iz takve interkulturalne perspektive, tradicijska glazba omogućuje formiranje stavova prema etničkom porijeklu i kulturnoj različitosti, te razvijanje i stjecanje interkulturalnih kompetencija kroz komunikaciju i interakciju, tvoreći koncept multikulturalizma u obrazovanju.

Metodologija istraživanja i struktura uzorka

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je tradicijska glazba Istre u kontekstu interkulturalnih kompetencija učitelja razredne nastave i učitelja glazbene kulture u primarnom obrazovanju.

Cilj istraživanja

U sklopu određenog predmeta istraživanja, cilj istraživanja je bio ispitati stavove učitelja razredne nastave i učitelja glazbene kulture prema korištenju tradicijske glazbe Istre u kontekstu razvijanju interkulturalnih kompetencija.

Metoda

PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

S obzirom na opći cilj i predmet istraživanja proizlaze sljedeće:

1. Utvrditi koje stavove o tradicijskoj glazbi Istre ispitanici prepoznaju i kako ih vrednuju.
2. Ispitati postoji li značajna razlika u stavovima prema korištenju, vrednovanju i znanju o tradicijskoj glazbi Istre između učitelja razredne nastave i učitelja glazbene kulture.

UZORAK ISPITANIKA

U ovom istraživanju ispitivanjem su obuhvaćena N=123 ispitanika – učitelji razredne nastave i učitelji glazbene kulture iz 12 osnovnih škola grada Pule od kojih 98 (79,7%) ima radno mjesto u centralnoj školi, a 25 (20,3%) u područnoj školi. Kako su istraživanjem obuhvaćeni učitelji razredne nastave i učitelji

TABLICA 1: STRUKTURA UZORKA

Nezavisne varijable											
Radno mjesto		Smjer obrazovanja učitelj		Ukupni radni staž u godinama		Učitelj od 1-4 ili od 5-8		Stjecanje znanja uz tradicijsku glazbu		Iskustva o upoznavanju s tradicijskom glazbom	
Centralna škola	98	Razredna nastava	99	< 10	31	1 do 4	98	Redovno školovanje	73	Jako pozitivna	106
	79,7%		80,5%		25,2%				59,3%		86,2%
Područna škola	25	Glazbena kultura	24	11-20	39	5 do 8	25	Dodatno obrazovanje	33	Pozitivna	15
	20,3%		19,5%		31,7%				26,9%		12,2%
				> 21	53			Članovi KUD-a	17	Negativna	2
					43,1%				13,8%		1,6%
Σ	123		123			123			123		123

UZORAK INSTRUMENTA

Instrument za prikupljanje empirijskih podataka konstruiran je kao Strukturirani upitnik s pitanjima zatvorenog tipa. Upitnik obuhvaća 6 nezavisnih varijabli i 21 zavisnu varijablu.

Nezavisne varijable koje definiraju ispitanike jesu: radno mjesto, smjer obrazovanja, ukupni radni staž, rad u nižim ili višim razredima, znanja iz tradicij-

glazbene kulture od prvoga do četvrtoga razreda primarnog obrazovanja, većina ispitanika 99 (80,5%) ima završeni smjer razredna nastava, a 24 (19,5%) ima završeni smjer učitelja glazbene kulture. Ukupni radni staž ispitanika/ca do 10 godina ima njih 31 (25,2%), od 11-20 godina 39 (31,7%), a više od 20 godina radnog staža ima 53 (43,1%). Najveći dio ispitanika/ca radio je u nižim razredima (od 1-4 razreda) i to njih 98 (79,7%), a u višim razredima (od 5-8 razreda) 25 (20,3%). Znanja vezana uz tradicijsku glazbu ispitanici/ce su najvećim dijelom stjecali kroz redovno školovanje 73 (59,3%), zatim kroz dodatno obrazovanje 33 (26,8%), a na neki drugi način i to najčešće kao članovi folklornih društava njih 17 (13,8%). Iskustva ispitanika/ca o upoznavanju s tradicijskom glazbom Istre najvećim dijelom su pozitivna 106 (86,2%), a 15 (12,2%) donekle pozitivna, dok su samo 2 (1,6%) ispitanika/ca imala negativno iskustvo.

ske glazbe te iskustva o upoznavanju s tradicijskom glazbom Istre.

Zavisne varijable (21 tvrdnja) odnose se na stavove prema tradicijskoj glazbi Istre, a podijeljene su u tri dijela: stavovi prema korištenju tradicijske glazbe u nastavi, stavovi prema vrijednostima tradicijske glazbe, te stavovi prema potrebi vlastitog učenja o tradicijskoj glazbi.

Ispitanici su na pitanja odgovarali na priloženim

ljetvicama Likertova tipa s 5 točaka: od 1 – nimalo se ne slažem do 5 – potpuno se slažem.

METODE PRIKUPLJANJA I OBRADE PODATAKA

Istraživanje je provedeno tijekom travnja 2009. godine. Na varijablama, priređenima za statističku obradu, obavljani su sljedeće analize i postupci:

- univarijatna analiza: utvrđivanje distribucije

odgovora

- bivarijatna analiza: izračunavanje značajnosti razlika primjenom χ^2 testa, izračunavanje značajnosti razlika primjenom analize varijacije
- multivarijatni postupci: hijerarhijska faktorska analiza pod komponentnim modelom, do broja utvrđenog Kaiser-Guttmanovim kriterijem i primjenom verimax rotacije.

TABLICA 2: ZAVISNE VARIJABLE – TVRDNJE IZ UPITNIKA

Grupe	Tvrdnje	Broj varijable
Korištenju tradicijske glazbe u nastavi	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre treba provoditi u redovnoj nastavi glazbene kulture.	3
	Korištenje tradicijske glazbe Istre izazov je učiteljevim znanjima, vještinama i sposobnostima.	17
	Osjećam se kompetentnim/om u izvedbi tema iz tradicijske glazbe Istre.	18
	Stvaram uvjete u kojima učenike potičem na korištenje tradicijske glazbe Istre.	20
	Smatram se kompetentnim/om za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicijsku glazbu Istre.	21
Vrijednosti tradicijske glazbe	Tradicijska glazba Istre pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije.	2
	Učenici bi mogli imati velike koristi od učenja o temama i sadržajima iz tradicijske glazbe Istre.	4
	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o raznolikosti folklornih sadržaja.	6
	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o toleranciji i poštovanju različitosti.	7
	Tradicijska glazba Istre učenicima pruža mogućnost učenja o tradicijskog glazbi različitih naroda koji žive u Istri.	8
	Učenici usvajanjem takvih znanja razvijaju estetske sposobnosti.	9
	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre potiče i razvija učeničko glazbeno stvaralaštvo.	11
	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre razvija pozitivno razredno okruženje.	12
Potreba vlastitog učenja o tradicijskoj glazbi	Učenje tradicijske glazbe Istre je nužno u glazbenom obrazovanju učenika.	1
	Vrednovanje manje poznate tradicijske glazbe Istre može se popraviti učenjem.	5
	Tradicijska glazba Istre može pomoći učenicima u razvijanju osobnih glazbenih potencijala.	10
	Smatram da ja osobno mogu pomoći učenicima da lakše usvajaju teme i sadržaje iz tradicijske glazbe Istre primjereno njihovim sposobnostima.	13
	Smatram da je osobna glazbena izobrazba učitelja i nastavnika važan dio kompetencija u nastavi predmeta glazbena kultura.	14
	Za ispravan odnos prema tradicijskoj glazbi Istre potrebno mi je više znanja.	15
	Tijekom studija nedostajalo mi je više informacija o tradicijskoj glazbi Istre.	16
	Tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe Istre.	19

Rezultati i interpretacija

Odnos prema tradicijskoj glazbi Istre u nastavi glazbene kulture ispitali smo instrumentom (TRAD-GLAZ), posebno konstruiranim za ovo istraživanje, koji se sastoji od 21 tvrdnje. Ispitanici/ce su reagirali na ponuđene tvrdnje odgovorima na Likertovoj ljestvici slaganja od pet stupnjeva: “nimalo se ne slažem” (1), “ne slažem se” (2), “neodlučan/neodlučna sam” (3), “slažem se” (4) i “potpuno se slažem” (5). Rezultate smo najprije obradili frekvencijski (Tablica 3a) gdje je vidljiva distribucija odgovora po svim kategorijama, ali je uočljiva i značajna zastupljenost odgovora u kategoriji ispitanika/ca “slažem se”. Kao relevantne podatke uzeli smo srednje ocjene - a.s. (aritmetičke sredine stupnja odgovora) i standardne devijacije - s.d. Odstupanja od navedenog vidljiva su u tri varijable i to: “Tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe Istre” (var. 19): a.s.=2,42, dok je s.d.= 0,978; “Smatram se kompetentnim/om za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicijsku glazbu Istre” (var. 21): a.s.= 2,80, dok je s.d.= 1,094 i “Osjećam se kompetentnim/om u izvedbi tema iz tradicijske glazbe Istre” (var. 18): a.s.= 2,97 dok je s.d.= 0,932. U tom odstupanju (Tablica 3a) najveći je broj odgovora, u slučaju var. 19, raspoređen u kategoriju “neodlučan/neodlučna sam” (32,8%) i kategoriju “ne slažem se” (32,0%); u slučaju var. 21 raspoređen je u kategoriju “neodlučan/neodlučna sam” (30,9%), a u slučaju var. 18 također je najviše odgovora raspoređen u kategoriju “neodlučan/neodlučna sam” (48,0%). Iz navedenog je razvidno da ispitanici postižu najmanje slaganje kad je riječ o vezama između stečenih znanja i kompetencija iz tradicijske glazbe.

Daljom analizom relativnih frekvencija odgovora ispitanika/ca (Tablica 3b) pošlo se od varijabli/tvrdnji na kojima su rezultati odgovora dominantno raspoređeni da bi se formirale tri skupine varijabli/tvrdnji: prvoj skupini pripadaju odgovori “slažem se” i “potpuno se slažem”, a drugoj skupini odgovori “slažem se” i “neodlučan/neodlučna sam”, a trećoj skupini odgovori u kategoriji “ne slažem se” i neodlučan/neodlučna sam”.

Analizom dobivenih odgovora ispitanika/ca dominantno zastupljenih u prvoj skupini, gdje su odgovori “slažem se” i “potpuno se slažem”, vidljivo je da se najveći broj ispitanika/ca učitelja razredne nastave i učitelja

glazbe slaže/potpuno slaže s tvrdnjama: tradicijska glazba pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije (97,5%) var. 2; učenici uče o raznolikosti folklornih sadržaja (91,9%) var. 6; glazbena izobrazba je važan dio kompetencija učitelja (92,7%) var. 14; tradicijska glazba se uči u redovnoj nastavi glazbene kulture (92,7%) var. 3. Učitelji su, osim prema sebi, tradicijsku glazbu u vrlo visokom postotku stavili u pozitivan odnos i prema učenicima pa sljedeće tvrdnje to objašnjavaju u potpunosti: učenici razvijaju estetske sposobnosti (92,6%) var. 9; učenici kroz pojam tradicijska glazba uče o toleranciji i poštovanju različitosti (91,9%) var. 7; tradicijska glazba je nužna u glazbenom obrazovanju učenika (88,7%) var. 1; tradicijska glazba potiče i razvija glazbeno stvaralaštvo (87,8%) var. 11. Potrebu za stjecanjem znanja iz tradicijske glazbe Istre u sljedećim tvrdnjama učitelji/ce posebno ističu: tijekom studija nedostatne informacije o tradicijskoj glazbi (84,6%) var. 16; potreba za više znanja (83,7%) var. 15. Isto vrijedi i za učenike: korist za učenike (82,9%) var. 4; vrednovanje se popravljiva učenjem (81,3%) val. 5; učenje o različitim narodima (80,5%) val. 8; razvijanje osobnih glazbenih potencijala (80,20%) val. 10; razvija pozitivno razredno okruženje (78,8%) val. 12. Učitelji/ce u velikom postotku naglašavaju potrebu korištenja tradicijske glazbe koja postaje izazov znanjima, vještinama i sposobnostima (77,2%) val. 17. S druge strane, utvrđen je velik postotak učitelja/ca koji su u drugoj skupini zastupljenih tvrdnji koristili kategoriju “neodlučan/neodlučna sam” i “slažem se”, a odnosi se na tvrdnje o stvaranju uvjeta za korištenje tradicijske glazbe (75,4%) val. 20; posjedovanje kompetencija (71,6%) var. 18; sposobnost za pomoć učenicima u lakšem usvajanju tema i sadržaja (70,8%) var. 13. Razvidan je još jedan podatak treće skupine odgovora iz kategorije “ne slažem se” i “neodlučan/neodlučna sam”, a odnosi se na stavove ispitanika/ca “tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe istre” val. 19. gdje je zastupljenost odgovora: 32,8% neodlučan/neodlučna sam, 32% ne slažem se, a treba naglasiti da je 20,5% odgovora “nimalo se ne slažem” što nas navodi na zaključak da učiteljima/cama nedostaje tijekom studija sadržaja iz tradicijske glazbe što smatraju izrazito važnim u svom obrazovanju. To potvrđuje i sljedeća tvrdnja o kompetenciji za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicij-

TABLICA 3A: RELATIVNE FREKVENCije ZAVISNIH VARIJABLI

Br.	Zavisne varijable	a.s.	s.d.
01	Učenje tradicijske glazbe Istre je nužno u glazbenom obrazovanju učenika.	4,24	0,813
02	Tradicijska glazba Istre pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije.	4,41	0,664
03	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre treba provoditi u redovnoj nastavi glazbene kulture.	4,30	0,601
04	Učenici bi mogli imati velike koristi od učenja o temama i sadržajima iz tradicijske glazbe Istre.	4,07	0,673
05	Vrednovanje manje poznate tradicijske glazbe Istre može se popraviti učenjem.	4,05	0,745
06	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o raznolikosti folklornih sadržaja.	4,40	0,611
07	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o toleranciji i poštovanju različitosti.	4,34	0,675
08	Tradicijska glazba Istre učenicima pruža mogućnost učenja o tradicijskoj glazbi različitih naroda koji žive u Istri.	4,07	0,762
09	Učenici usvajanjem takvih znanja razvijaju estetske sposobnosti.	4,24	0,628
10	Tradicijska glazba Istre može pomoći učenicima u razvijanju osobnih glazbenih potencijala.	4,13	0,652
11	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre potiče i razvija učeničko glazbeno stvaralaštvo.	4,15	0,690
12	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre razvija pozitivno razredno okruženje.	4,01	0,815
13	Smatram da ja osobno mogu pomoći učenicima da lakše usvajaju teme i sadržaje iz tradicijske glazbe Istre primjereno njihovim sposobnostima.	3,58	0,984
14	Smatram da je osobna glazbena izobrazba učitelja i nastavnika važan dio kompetencija u nastavi predmeta glazbena kultura.	4,32	0,605
15	Za ispravan odnos prema tradicijskoj glazbi Istre potrebno mi je više znanja.	4,07	0,861
16	Tijekom studija nedostajalo mi je više informacija o tradicijskoj glazbi Istre.	4,17	0,776
17	Korištenje tradicijske glazbe Istre izazov je učiteljevim znanjima, vještinama i sposobnostima.	4,02	0,762
18	Osjećam se kompetentnim/om u izvedbi tema iz tradicijske glazbe Istre.	2,97	0,932
19	Tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe Istre.	2,42	0,978
20	Stvaram uvjete u kojima učenike potičem na korištenje tradicijske glazbe Istre.	3,31	0,988
21	Smatram se kompetentnim/om za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicijsku glazbu Istre.	2,80	1,094

sku glazbu Istre (val. 21): “neodlučan/neodlučna sam” 30,9%, a ne “slažem se” 27,6%. Kako je riječ o kompetencijama samih učitelja i učiteljica razredne nastave i glazbene kulture, moguće je zaključiti da 58,5% učitelja/ica od ukupnog uzorka ispitanika/ca nema kompetencija za izvođenje dodatnih aktivnosti što navodi na još jedan zaključak vezan uz tvrdnju/varijablu 19, a to je potreba za stjecanjem više znanja i kompetencija iz područja tradicijske glazbe tijekom školovanja.

Faktorskom smo analizom reducirali 21 tvrdnju iz ljestvice na glavne komponente uz upotrebu Kaiser-Guttmanova kriterija ekstrakcije uz ortogonalnu rotaciju (varimax), pogodnu za dodatnu autonomnu obradu faktora (Tablica 4). Korelacija između odgovora svih ispitanika/ca na svim stavovima koji mjere odnos prema tradicijskoj glazbi proizvodi četiri latentne dimenzije (faktora). Tablica 4 pokazuje strukturu četiri dobivena faktora.

TABLICA 3B: RELATIVNE FREKVENCije ZAVISNIH VARIJABLI

Br.	Zavisne varijable		1	2	3	4	5
1	Učenje tradicijske glazbe Istre je nužno u glazbenom obrazovanju učenika.	N	1	5	8	58	51
		%	0,8	4,1	6,5	47,2	41,5
2	Tradicijska glazba Istre pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije.	N	0	1	2	63	57
		%	0	0,8	1,6	51,2	46,3
3	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre treba provoditi u redovnoj nastavi glazbene kulture.	N	0	3	6	70	44
		%	0	2,4	4,9	56,9	35,8
4	Učenici bi mogli imati velike koristi od učenja o temama i sadržajima iz tradicijske glazbe Istre.	N	0	4	17	72	30
		%	0	3,2	13,8	58,5	24,4
5	Vrednovanje manje poznate tradicijske glazbe Istre može se popraviti učenjem.	N	0	4	19	67	33
		%	0	3,3	15,4	54,5	26,8
6	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o raznolikosti folklornih sadržaja.	N	0	2	2	64	55
		%	0	1,6	1,6	52,0	55,7
7	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o toleranciji i poštovanju različitosti.	N	0	2	8	59	54
		%	0	1,6	6,5	48,0	43,9
8	Tradicijska glazba Istre učenicima pruža mogućnost učenja o tradicijskog glazbi različitih naroda koji žive u Istri.	N	0	4	19	63	36
		%	0	3,3	15,4	51,2	29,3
9	Učenici usvajanjem takvih znanja razvijaju estetske sposobnosti.	N	0	2	7	73	41
		%	0	1,6	5,7	59,3	33,3
10	Tradicijska glazba Istre može pomoći učenicima u razvijanju osobnih glazbenih potencijala.	N	1	1	10	80	31
		%	0,8	0,8	8,1	65,0	25,2
11	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre potiče i razvija učeničko glazbeno stvaralaštvo.	N	0	3	12	71	37
		%	0	2,4	9,8	57,7	30,1
12	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre razvija pozitivno razredno okruženje.	N	0	7	19	63	34
		%	0	5,7	15,4	51,2	27,6
13	Smatram da ja osobno mogu pomoći učenicima da lakše usvajaju teme i sadržaje iz tradicijske glazbe Istre primjereno njihovim sposobnostima.	N	4	12	36	51	20
		%	3,3	9,8	29,3	41,5	16,3
14	Smatram da je osobna glazbena izobrazba učitelja i nastavnika važan dio kompetencija u nastavi predmeta glazbena kultura.	N	0	0	9	66	48
		%	0	0	7,3	53,7	39,0
15	Za ispravan odnos prema tradicijskoj glazbi Istre potrebno mi je više znanja.	N	1	8	11	64	39
		%	0,8	6,5	8,9	52,0	31,7
16	Tijekom studija nedostajalo mi je više informacija o tradicijskoj glazbi Istre.	N	0	4	15	59	45
		%	0	3,3	12,2	48,0	36,6
17	Korištenje tradicijske glazbe Istre izazov je učiteljevim znanjima, vještinama i sposobnostima.	N	0	3	25	61	34
		%	0	2,4	20,3	49,6	27,6
18	Osjećam se kompetentnim/om u izvedbi tema iz tradicijske glazbe Istre.	N	10	21	59	29	4
		%	8,1	17,1	48,0	23,6	3,3
19	Tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe Istre.	N	25	39	40	19	0
		%	20,3	31,7	32,5	15,4	0
20	Stvaram uvjete u kojima učenike potičem na korištenje tradicijske glazbe Istre.	N	8	17	31	61	6
		%	6,5	13,8	25,2	49,6	4,9
21	Smatram se kompetentnim/om za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicijsku glazbu Istre.	N	16	34	38	29	6
		%	13,0	27,6	30,9	23,6	4,9

Prvi faktor označava **razvijanje sposobnosti**, odnosno poticaj na razvoj različitih sposobnosti učenika, a opisuje ga deset varijabli: 11, 10, 9, 12, 7, 8, 17,

6, 3, 5 poredanih u rasponu od 0,814 do 0,367. Faktor "razvijanje sposobnosti" označava potrebu za usvajanjem znanja iz tradicijske glazbe, a time i poticanjem

TABLICA 4: FAKTORSKA STRUKTURA

Br	Varijable	Faktori			
		1. "razvijanje sposobnosti"	2. "poticaj znanju"	3. "kompetencije"	4. "nedostatak znanja"
11	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre potiče i razvija učeničko glazbeno stvaralaštvo.	0,814			
10	Tradicijska glazba Istre može pomoći učenicima u razvijanju osobnih glazbenih potencijala.	0,738			
9	Učenici usvajanjem takvih znanja razvijaju estetske sposobnosti.	0,636	0,336		
12	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre razvija pozitivno razredno okruženje.	0,609		0,333	
7	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o toleranciji i poštovanju različitosti.	0,584	0,483		
8	Tradicijska glazba Istre učenicima pruža mogućnost učenja o tradicijskog glazbi različitih naroda koji žive u Istri.	0,573	0,522		
5	Vrednovanje manje poznate tradicijske glazbe Istre može se popraviti učenjem.	0,367	0,633		
2	Tradicijska glazba Istre pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije.		0,625		
3	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre treba provoditi u redovnoj nastavi glazbene kulture.	0,381	0,602		
1	Učenje tradicijske glazbe Istre je nužno u glazbenom obrazovanju učenika.		0,582	0,338	0,336
14	Smatram da je osobna glazbena izobrazba učitelja i nastavnika važan dio kompetencija u nastavi predmeta glazbena kultura.		0,569		0,313
6	Kroz pojam tradicijska glazba Istre učenici uče o raznolikosti folklornih sadržaja.	0,440	0,544		
4	Učenici bi mogli imati velike koristi od učenja o temama i sadržajima iz tradicijske glazbe Istre.		0,535		0,365
21	Smatram se kompetentnim/om za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicijsku glazbu Istre.			0,838	
18	Osjećam se kompetentnim/om u izvedbi tema iz tradicijske glazbe Istre.			0,835	
20	Stvaram uvjete u kojima učenike potičem na korištenje tradicijske glazbe Istre.			0,799	
13	Smatram da ja osobno mogu pomoći učenicima da lakše usvajaju teme i sadržaje iz tradicijske glazbe Istre primjereno njihovim sposobnostima.			0,754	
19	Tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe Istre.			0,536	-0,484
16	Tijekom studija nedostajalo mi je više informacija o tradicijskoj glazbi Istre.				0,830
15	Za ispravan odnos prema tradicijskoj glazbi Istre potrebno mi je više znanja.				0,751
17	Korištenje tradicijske glazbe Istre izazov je učiteljevim znanjima, vještinama i sposobnostima.	0,472			0,610
% zajedničke varijance		32,985	13,952	8,138	5,864

na razvoj estetskih sposobnosti, glazbenih potencijala i glazbenog stvaralaštva učenika. Najbolju korelaciju ima s tvrdnjom 11: Učenje o tradicijskoj glazbi Istre potiče i razvija učeničko glazbeno stvaralaštvo. Prvi faktor zauzima 32,98% ukupne varijance.

Drugi faktor se može nazvati **poticaj znanju**, odnosno kako tradicijska glazba može poticati glazbeno obrazovanje i stvaralaštvo. Faktor je opisan tvrdnjama: 5, 2, 3, 1, 14, 6, 4, 8, 9, 17 u rasponu od 0,633 do 0,324. U najboljem je odnosu s tvrdnjom 5: "Vrednovanje manje poznate tradicijske glazbe Istre može se popraviti učenjem". Faktor poticaj znanju čini 13,95% ukupne varijance.

Treći faktor opisuje **kompetencije** samih učitelja. Određen je tvrdnjama: 21, 18, 20, 13, 19, 1, 12 u rasponu od 0,838 do 0,333. Ispitanici ističu važnost stjecanja kompetencija radi korištenja tradicijske glazbe u nastavi u svim aktivnostima. Faktor kompetencije ima najbolju korelaciju s tvrdnjom 21: "Smatram se kompetentnim/om za izvođenje dodatnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture vezanih uz tradicijsku glazbu Istre". Ovaj faktor opisuje 8,13% ukupno objašnjene varijance.

Četvrti faktor označava **nedostatak znanja**, odnosno koliko učiteljima/cama razredne nastave i glazbene kulture nedostaju znanja iz tradicijske glazbe Istre, jer tijekom studija nisu imali dovoljno informacija niti znanja, što im u nastavi predstavlja veliki nedostatak. Faktor "nedostatak znanja" ima korelaciju i utjecaj tvrdnji 16,15,17,4,14,1 i 19. S 5,86% sudjeluje u ukupnoj objašnjenosti varijanci, a u najboljoj korelaciji je s tvrdnjom 16: "Tijekom studija nedostajalo mi je više informacija o tradicijskoj glazbi Istre". Ovaj faktor opisuje 5,86% ukupne varijance.

Možemo zaključiti da dobiveni rezultati potvrđuju sposobnost instrumenta da izmjeri utjecaj tradicijske glazbe na interkulturalne kompetencije i to u četiri modela: razvoj sposobnosti, poticaj znanju, kompetencije i nedostatak znanja.

U odnosu spram nezavisne varijable: radno mjesto, smjer obrazovanja, radni staž i stjecanje znanja o tradicijskoj glazbi Istre, prikazat ćemo analizom varijance značajnost razlika u stavovima učitelja/ica. Koristit ćemo najreprezentativnije stavove svakog faktora (tri najbolje zasićene tvrdnje) i računom hi-kvadrata testirati značajnost, pri čemu četiri dobivena faktora objašnjavaju 60,937% ukupne varijance svih manifestnih varijabli.

Analizom varijance faktora "razvoj sposobnosti" za učitelje koji rade u centralnoj (65,7% ima stav "slažem se") i područnoj školi ("slažem se" ima 61,1%) gdje je $\chi^2 = 1,118$; s.s.= 4; p= 0,891 najbolje opisuje varijabla 10: "Tradicijska glazba Istre može pomoći učenicima u razvoju osobnih glazbenih potencijala", te smo dobili podatke da ne postoje statistički značajne razlike u stavovima o razvoju sposobnosti u obje skupine ispitanika. Faktor "poticaj znanju" najveću vrijednost ima u reprezentativnom stavu učitelja razredne nastave: "Tradicijska glazba Istre pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije" (slažem se / potpuno se slažem ima 98%), i učitelja glazbene kulture (slažem se/potpuno se slažem ima 95,9%) gdje je $\chi^2 = 1,617$; s.s.= 3; p= 0,655, te možemo i ovdje zaključiti da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima. Faktor 3 "kompetencije" ne pokazuje nam značajne razlike u odnosu prema ukupnome radnom stažu ispitanika/ca do 10 godina ("neodlučan/na sam" ima 51,6%, od 11 do 20 godina; "neodlučan/na sam" ima 46,3%, iznad 21 godinu, a "neodlučan/na sam" ima 47,2% , gdje je $\chi^2 = 7,040$; s.s.=8; p= 0,532) prema tvrdnji: "Osjećam se kompetentnim/om u izvedbi tema iz tradicijske glazbe", kao reprezentativnom stavu. Iz toga možemo zaključiti da ispitanici nemaju dokraja definiran stav o vlastitim kompetencijama u odnosu prema tradicijskoj glazbi. Tu tvrdnju dodatno objašnjava faktor 4 "nedostatak znanja" u usporedbi s načinom stjecanja znanja ispitanika/ca, gdje varijabla: "Za ispravan odnos prema tradicijskoj glazbi Istre potrebno mi je više znanja" ne ukazuje na značajne razlike među ispitanicima/cama koji su znanja iz tradicijske glazbe stjecali kroz: redovito školovanje (58,8% - slažem se"), dodatno obrazovanje (51,5% - "slažem se") i sudjelovanjem u KUD-ovima (50,7% - "slažem se") gdje je $\chi^2 = 4,355$; s.s.= 8; p= 0,824. Takav stav ispitanici povezuju s varijablama o nedostatku znanja o tradicijskoj glazbi Istre i samom izazovu znanjima, vještinama i sposobnostima. Treba naglasiti da faktor "nedostatak znanja" ima korelaciju s tvrdnjom 19 "Tijekom studija dobio/la sam dostatno znanje iz tradicijske glazbe Istre" s negativnim predznakom (-0,484) što znači da su se na taj faktor vezali odgovori ispitanika "nimalo se ne slažem" i "ne slažem se" što objašnjava izraziti nedostatak informacija i znanja o tradicijskoj glazbi Istre tijekom školovanja.

TABLICA 5: REPREZENTATIVNI STAVOVI – FAKTORI – ZAVISNE VARIJABLE

Var.	Reprezentativni stavovi Faktor 1: "razvoj spodobnosti"	Radno mjesto										Značajnost razlika		
		Centralna škola					Područna škola					χ^2	s.s.	p
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
11	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre potiče i razvija učeničko glazbeno stvaralaštvo.	0	2,90	9,50	58,1	29,5	0	0	11,1	55,6	33,3	0,645	3	0,886
10	Tradicijska glazba Istre može pomoći učenicima u razvijanju osobnih glazbenih potencijala.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	χ^2	s.s.	p
9	Učenici usvajanjem takvih znanja razvijaju estetske sposobnosti.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	χ^2	s.s.	p
		0	1,9	6,7	61,9	0	0	44,4	5,6	61,1	33,3	1,118	4	0,891
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	χ^2	s.s.	p
		0	1,9	6,7	61,9	0	0	44,4	5,6	61,1	33,3	10,147	4	0,038
Var.	Reprezentativni stavovi Faktor 2: "poticaj znanju"	Smjer obrazovanja										Značajnost razlika		
		Učitelj razredne nastave					Učitelj glazbene kulture					χ^2	s.s.	p
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
5	Vrednovanje manje poznate tradicijske glazbe Istre može se popraviti učenjem.	0	2,0	17,2	52,5	28,3	0	8,3	8,4	62,5	20,8	4,097	3	0,251
2	Tradicijska glazba Istre pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	χ^2	s.s.	p
3	Učenje o tradicijskoj glazbi Istre treba provoditi u redovnoj nastavi glazbene kulture.	0	1,0	1,0	50,5	47,5	0	0	4,1	54,2	41,7	1,617	3	0,655
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	χ^2	s.s.	p
		0	1	5,2	58,8	35,0	0	0	4,1	54,2	41,7	0,587	3	0,899

Zaključak

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju kakve stavove učitelji/ce razredne nastave i učitelji/ce glazbene kulture imaju prema korištenju tradicijske glazbe u odgojno-obrazovnoj praksi, osjećaju li se i koliko kompetentnima u korištenju tema i sadržaja iz područja tradicijske glazbe, te jesu li dobili/le dovoljno znanja iz područja tradicijske glazbe tijekom svog školovanja, a sve u kontekstu razvoja interkulturalnih kompetencija učitelja. Odgovori pokazuju da se učitelji/ce velikom većinom slažu s korištenjem tradicijske glazbe istre u nastavi, a najveći broj ispitanika/ca smatra da tradicijska glazba pomaže u shvaćanju glazbenog stvaralaštva istarske regije i prema tome je važan dio izobrazbe i potiče glazbeno stvaralaštvo. Vrijednost tradicijske glazbe ispitanici/ce naglašavaju kroz pojam tolerancije i poštovanja različitosti, te razvijanje pozitivnoga razrednog okruženja. Nadalje, velik dio ispitanika/ca smatra da im nedostaje znanja iz područja tradicijske glazbe Istre, te smatra da to mogu popraviti odnosno znanje nadopuniti daljim učenjem, što ujedno predstavlja i stav da je tradicijska glazba nužna i u glazbenom obrazovanju učenika, a ne samo učitelja, jer pruža mogućnost učenja o tradicijskoj glazbi različitih naroda koji žive na istom prostoru. Istraživanje je pokazalo da ne postoje statistički značajne razlike u stavovima o tradicijskoj glazbi kao interkulturalnom sadržaju

u u odgojno-obrazovnom procesu između učitelja/ica razredne nastave i učitelja/ica glazbene kulture s obzirom na radno mjesto (centralnu ili područnu školu), s obzirom na smjer obrazovanja (razredna nastava ili glazbena kultura), na duljinu radnog staža ili na način stjecanja znanja (redovito školovanje, dodatno obrazovanje, sudjelovanje u KUD-ovima). Treba istaknuti da je istraživanje pokazalo da su rezultati formirali faktore koji opisuju stavove o tradicijskoj glazbi. Faktor "razvijanje sposobnosti" opisuje stav o poticanju i razvoju glazbenog stvaralaštva, glazbenih potencijala i estetskih sposobnosti. Drugi faktor "poticaj znanju" označava vrednovanje tradicijske glazbe novim učenjem i poučavanje kroz redovnu nastavu. Faktor "kompetencije" ima visoko vrednovanje ispitanika/ca jer se učitelji/ce smatraju kompetentnima za izvoženjem dodatnih aktivnosti u nastavi, te ujedno stvaraju uvjete kojima učenike potiču na korištenje tradicijske glazbe za vlastito glazbeno stvaralaštvo i pozitivno razredno okruženje. Četvrti faktor "nedostatak znanja" zaključuje stavove učitelja/ica o trajnom učenju i saznavanju o tradicijskoj glazbi, a radi utjecaja na znanja, vještine i sposobnosti važne za kreiranje razredne prakse i kompetencija.

Može se očekivati da će učitelji/ce, potaknuti idejom o korištenju tradicijske glazbe u poticanju razvoja interkulturalnih kompetencija, kreirati svoj kurikulum u kontekstu tradicijske kulture.

Literatura

- Anderson, W. M., Campbell, P. S. (1996), *Multicultural perspectives in music education* (2. izd.). Reston, VA: Music Educators National Conference.
- Banks, J. A., Banks, C. A. (1989), *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. Boston, MC: Allyn and Bacon.
- Banks, J. A. (1995), *Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice*. U: Banks, J. A., Banks, C. A. (ur.), *Handbook of research on multicultural education*. New York: Macmillan Publishing.
- Bedard, G. (2000), *Deconstructing Whiteness: Pedagogical implications for anti-racism education*. U: Dei, G. S., Calliste, A. (ur.), *Power, knowledge and anti-racism education: A critical reader*. Halifax, Nova Scotia. Fernwood Publishing, str. 41–56.
- Bennett, M. J. (1993), *Towards Ethnorelativism: A Developmental Approach to Training for Intercultural Sensitivity*. U: Paige, M. R. (ur.), *Education for the Intercultural Experience*, Yarmouth, ME: Intercultural Press, str. 21–71.
- Birkel, L. F. (2000), *Multicultural education: If is education first of all*. *The teacher Educator*, 36 (1), 22–28
- Bradley, D. (2006), *Global song, global citizens? Multicultural choral music education and the community youth choir: Constituting the multicultural human subject*. Toronto: University of Toronto.

- Campbell, P. S. (1996), *Music in Cultural Context: Eight Views on World Music Education*. Lanham: Rowman & Littlefield Education.
- Campbell, P. S. (2004), *Teaching Music Globally: Experiencing Music, Expressing Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Ceribašić, N. (2003), *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Chen, G. M., Starosta, W. J. (1996), *Intercultural communication competence: A synthesis*. *Communication Yearbook*, 19, 353–384.
- Dunbar-Hall, P. (2002), *The ambiguous nature of multicultural music education: Learning music through multiculturalism, or learning multiculturalism through music?* U: Reimer, B. (ur.), *World musics: Facing the issues*. Reston, VA: Music Educators National Conference, str. 57–69.
- Edwards, K. L. (1998), *Multicultural music instruction in the elementary school: What can be achieved?* *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 138, 62–82.
- Gorski, P. (2009), *What we're teaching teachers: An analysis of multicultural teacher education coursework syllabi*. *Journal of Teaching and Teacher Education*, 25 (2), 309–318.
- Grant, C., Sleeter, C. (1998), *Turning on Learning: Five Approaches for Multicultural Teaching – Plans for Race, Class, Gender and Disability*. Upper Saddle River, New York: Merrill.
- Grant, C., Sleeter, C. (1999), *Making Choices for Multicultural Education: Five Approaches to Race, Class, Gender*. Upper Saddle River, New York: Merrill.
- Grant, C. A., Sleeter, C. E. (2007), *Doing Multicultural Education for Achievement and Equity*. New York: Routledge.
- Koza, J.E. (2006), *Save the Music? Toward Culturally Relevant Joyful and Sustainable School Music*. *Philosophy of Music Education Review*, 14 (1), 23–38.
- Lundquist, B. R. (2002), *Music, culture, curriculum, and instruction*. U: Colwell, R., Richardson, C. (ur.), *The New Handbook of Research on Music Teaching and Learning*. New York: Shirmer Books, str. 626–647.
- Nieto, S. (1996), *Affirming Diversity: The Sociopolitical Context of Multicultural Education*. New York: Longman.
- Parekh, B. (2000), *Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity and Political Theory*. New York: Palgrave.
- Sapon-Shevin, M. (1999), *Because We Can Change the World: A Practical Guide to Building Cooperative, Inclusive Classroom Communities*. Boston: Allyn & Bacon.
- Sleeter, C. E. (1996), *Multicultural education as social activism*. New York: State University of New York Press.
- Volk, M. T. (1998), *Music, education, and multiculturalism: Foundations and principles (2. izd.)*. New York: Oxford University Press.